

СУБ'ЄКТ ОБРЯДОВОЇ ДІЇ У КОЛЯДКОВИХ «ТЕКСТАХ ШЛЯХУ»

Постанова проблеми. Поетичний світ колядок, що належать до архаїчних обрядових жанрів, попри багату історію вивчення, усе ще залишається до кінця непізнаним феноменом традиційної культури українців. Дослідження закодованих у колядкових текстах засадничих рис світогляду народу, смислів, необхідних для розуміння реконструкції міфологічної моделі світу українців, є актуальною проблемою сучасної лінгвістики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мова календарно-обрядової поезії, зокрема колядок, неодноразово ставала об'єктом наукових зацікавлень. В останні десятиріччя зазначеній проблемі присвятили роботи Н. Данилюк [4], М. Філон [19; 20], Г. Сокіл [16], О. Гриценко [2], О. Петренко [11] та інші. У працях дослідники звертаються до аналізу виражальних засобів обрядових творів, їхніх структурних і стилістичних особливостей, розкривають семантику певних образів тощо. Однак цілісного дослідження поетики колядок як способу концептуалізації фольклорної картини світу українців досі бракує. Такий аналіз не лише має ґрунтуватися на комплексному структурно-семантичному й функційному аналізові великого фактичного матеріалу, але й урахувати особливості кореляції календарного жанру й обрядового контексту. Це дасть змогу розглядати текст на широкому обрядовому тлі, долучати до аналізу не лише суто лінгвістичні, але й етнографічні матеріали, таким чином розкриваючи глибинне ідейно-сміслові навантаження основних образів і мотивів.

Мета нашої розвідки полягає в комплексному дослідженні образу суб'єкта дії українських колядкових «текстів шляху», з'ясуванні особливостей його номінації з урахуванням семіосфери новорічних свят.

Виклад основного матеріалу дослідження. Колядки є обов'язковим вербальним компонентом ритуальних обходів, що виконуються в період зимових свят. Вони надзвичайно неоднорідні та структурно складні, хоча можуть містити очевидні ознаки прагматичної скерованості та організації новорічного ритуалу, приміром, укажімо на виконавця пісні, адресата, іллокутивну мету: «*Ци дома й дома ой пан господар?.. / Прийшли до него й від Бога й гості, / Від Бога й гості, всей кольдички; / Прийшли го знати, его витати, / Его витати, пісню сьпівати, / Пісню сьпівати й кольдувати...*» [23, с. 41]. Проте загальна семантика досліджуваних текстів часто абстрагована від реальної обрядової ситуації, відсилає до іншого обряду, відомого чи, очевидно, втраченого (як-то мотив мандрів до нового бога [19, с. 235]), до певної архетипної ситуації, до різних жанрів фольклорного чи літературного походження.

Із-поміж усіх колядкових пісень особливо важливими, з огляду на тему нашого дослідження, є «тексти шляху» [19, с. 223], що безпосередньо пов'язані з обрядом колядування, зазвичай не містять додаткових нашарувань і відбивають чи не всі етапи ритуалу: «*Гой вішло брацтво рано з церковці! / Тай стали собі у три рядочки!.. Підємо, браті, кольдувати... Зробимо собі золоті човни, / Золоті човни, срібні веселці, / Тай пустимо сі на бистру воду, / Тов бистров водов на тихий Дунай, / Тай поїдемо краєм Дунаєм, / Краєм Дунаєм на сине море, / Там зустрінемо доброго пана, / Шо кольдичкам вірно заплатить. / Подай му, Боже, шістьи, здоровйи / На родиночку, на худобочку!*» [23, с. 22].

Семіосфера новорічних свят обов'язково передбачає наявність суб'єкта обрядової дії – колядників, адже сам цей обряд побудований передусім як їхній рух. Вони відповідно до міфопоетичних уявлень наділені сакральним статусом, є обрядовими гістьми, посланцями предків чи слугами Бога, які проникають у свій (людський) простір з ритуальною метою. Відповідно до міфологічних уявлень коректне виконання обов'язкового ритуалу, незмінне дотримання традиції має чинити позитивний вплив на господаря, його родину, господарство у новому році.

Суб'єкти (виконавці/відправники) обрядової дії на вербальному рівні представлені рідко, часто перебувають ніби за текстом. «Виконавець (відправник тексту) репрезентує не стільки самого себе як учасника обряду, скільки свою обрядову роль, певну модель того, хто говорить (автора тексту)» [17, с. 67]. Напевно, саме з цих причин у досліджуваних піснях зазвичай опущена інформація про те, звідки приходять і куди далі йдуть колядники, лише зрідка наявний мотив мандрування обрядового гурту (без укажівки на вихідний і кінцевий пункти руху): «*Ми всуничку вай ни спали, / Ой ходили, сумували. / Питали ми си доброго газди...*» [6, I, с. XX], «*Блудило блудців сімсот молодців / Та й приблудило до брата Івана...*» [7, с. 182].

Розгляньмо детальніше номінації на позначення суб'єктів обрядової дії, що дасть змогу розкрити особливості смислового навантаження цього образу в колядкових «текстах шляху». Отже, суб'єкти обрядової дії в аналізованих піснях наділені такими назвами: *гостеньки-колядниченьки* [21, с. 357], *любі гостеньки* [6, II, с. 144], *рокові гості* [6, I, с. 173], *в рік гостеве* [6, I, с. 3], *врічні гостеньки* [7, с. 93], *від Бога гості* [6, I, с. 4], *гостенькі... з славного міста, я з Вифлейова* [6, I, с. 32], *брацтво (браті)* [23, с. 22], *все громадове* [7, с. 177], *мужів громада* [21, с. 440], *божі служеньки*, [6, I, с. 7], *добре людкове* [6, I, с. 15], *старіи люде* [8, II, с. 24], *все молодчики (молодцеві, молодці)* [6, II, с. 231; 6, I, с. 7; 8, III, с. 51], *блудців сімсот молодців* [6, II, с. 126], *вибириці, славні завидці* [6, I, с. XIX], *коледнички з Україночки* [6, I, с. XIX], *дев'ять куців, хлопців-молодців* [7, с. 93], *дружина рік збирания, не 'свіченая* [7, с. 480], *дружина все збирания, на колядоньку неученая* [7, с. 480] тощо.

Як засвідчує фактичний матеріал, найчастіше на позначення суб'єктів обрядової дії уживається номінація *гості (гостоньки)*. Це пов'язано, на нашу думку, з уявленнями про колядників як таких, що приходять з *ішого, чужого* світу. Підтвердженням такого розуміння є первісне значення іменника **gostis* «чужинець, чужоземець», зафіксоване в етимологічному словнику української мови [5, с. 57]. *Гість* у народній традиції – об'єкт сакралізації й шанування, адже сприймається як особа, що з'єднує сфери «свого» й «чужого». Доречно також зауважити, що, за спостереженнями науковців, перетворення «чужого» на «гостя» пов'язане із ритуальними формами обміну, як-от: спільна трапеза, пригощання [14, I, с. 531]. Саме тому обряд колядування включає частування ритуальних гостей у домі господаря. Це так звана розгорнута форма обряду, за якої колядники виконують пісні для кожного члена родини, улаштовують *плес* (танці) [6, I, с. XXIX], приймають пригощання, а натомість дякують, виголошують побажання, що за формою нагадують магичні заклиналильні формули: «*Дякуємо ми Господу Богу, / Господареві, господинеци, / За приймає, за угощенє, / За хліба їня, за поставліня. / Ми тутки пили, ми тутки їли, / Ой шоби вам си бжьоли роїли...*» [6, I, с. XXXII].

Крім того, ватаги колядників, на думку вчених, відіграють роль «посередників між померлими родичами та їхніми живими нащадками» [3, с. 170], інсценують прихід духів з *ішого* світу з метою отримати спеціальну обрядову (поминальну) їжу, а також благословити дім господаря [1, с. 231–232]. Справді, у всьому світі поширені вірування, відповідно до яких у дні, близькі до Нового року, час ніби зупиняється, руйнується межа між «цим» (людським) світом та потойбіччям, а отже, мертві дістають змогу повернутися до своїх сімей, проникнути до простору живих [24, с. 74–75; 1, с. 232]. У межах слов'янської традиції, а отже й української, ця ідея знаходить утілення в багатьох обрядових реаліях різдвяно-новорічного періоду, зокрема, у приготуванні куті – поминальної страви, що досі є обов'язковим атрибутом різдвяного столу; Святої Вечері, яку до ранку лишали як частування для померлих душ, що мали завітати до оселі й пригоститися. Доречно зауважити, що в поховальній обрядовості чітко виокремлюють семантичний комплекс «гість – гостювання – гостинець», пов'язаний з уявленням про те, що, помираючи, людина переходить в *інший* світ і з живими родичами може контактувати лише як *гість* [9, с. 229]. Колядники, називаючись *гостями*, імовірно, імітували прихід предків, а за міфологічними уявленнями будь-яка імітація – це водночас ототожнення із зображуваним, живе втілення реалії чи певного вірування. До того ж, як зауважує В. Петров, уявлення про небіжчиків первісно було «нерозчленовано-гуртовим уявленням про батьків», така «хорова репрезентація померлих є властивою ознакою архаїчних фольклорних форм» [12, с. 117].

Епітетні сполучення із лексемою *гості (гостеньки)* на позначення колядників виражають суто позитивну оцінку (*любимий гості* [13, с. 78], *любі гостеньки* [6, II, с. 144]) та сакральну значущість суб'єктів обрядової дії: *рокові гості* [6, I, с. 173], *в рік гостеве* [6, I, с. 3], *від Бога гості* [23, с. 41] *гостонькі... з славного міста, я з Вифлейова* [6, I, с. 32], *божі служеньки* [6, I, с. 7]. Зазначимо, що словникове значення лексеми *роковий* – «який буває раз на рік; щорічний» [15, с. 64]. Для слов'янських вірувань характерними є уявлення про сезонне перебування предків на землі у межові моменти в році: під час зимового і літнього сонцестояння, весняного й осіннього рівнодення [14, IV, с. 250]. Таким чином, предки *гостювали* кілька разів протягом річного календарного циклу. Проте припускаємо, що зимовий прихід був особливо значущим, адже саме в цей період магичним чином закладався добробут усього прийдешнього року. Саме тому колядники часто іменуються *роковими (річними)* – найважливішими в році – *гістьми*; їх чекають і їм радіють: «*Ой вечер добрий, пане господарю. / Святий вечер! / Чи рад же ти роковим гостям? / – Ой рад же я рад, бардзо веселий! / Прошу, гостоньки, до себе в господу. / В мене столики позастилані, / В мене в господі всього доволі. / Всього доволі – хліба і солі...*» [7, с. 94]. Цікаво, що обрядові гості вітають не лише з Новим роком, але й прийдешніми Зеленими святами («*Ми тя винчуєм... / Всими світками, все й Різденними, / А Шьы прийшлими все й зеленими, / Все й рік вид року, токма до вику*» [6, I, с. 60]), що узгоджується з образом колядників як виконавців найбільш значимого річного обряду.

Імовірно, образ колядників як *гостей від Бога* чи з *Вифлейова*, а також *божих служеньок* чи *божих дяків* виникає на ґрунті християнських вірувань, згідно з якими джерелом усіх життєвих благ для людини є Бог: «*Ци дома й дома ой пан господар?.. / Прийшли до него й від Бога й гості, / Від Бога й гості, всей кольиднички; / Прийшли го знати, его витати...*» [23, с. 41]. Нагадаємо, що за часів християнства колядники починали обхід від храму; існувала практика, за якою саме священик оголошував про те, що колядування відбудеться, «затверджував» кількість колядницьких гуртів тощо [6, I, с. XVIII; 23, с. 19]. Принагідно зауважимо, що в текстах із християнськими мотивами виконавці новорічного ритуалу приходять на подвір'я господаря з метою повідомити *новиночку, вірну правдочку* [6, I, с. 27], *пишину пісочку, ек молитву* [6, I, с. 72], *веселу новину* [21, с. 373], *файну новину* [23, с. 166], *нову новину* [8, III, с. 138], *дивну новину* [8, II, с. 98]. У більшості текстів ідеться про народження Ісуса Христа: «*Скажемо ми вам та й новиночку, / Тай новиночку, вірну правдочку, / За Матку Божу, Пречисту Діву, / Пречисту Діву Богородицу...*» [6, I, с. 27]. На нашу думку, образ колядників як Божих посланців не заперечує ідеї приходу померлих предків, які здатні приносити добро живим, усіляко допомагати, застерігати від бід тощо, а радше є пізнішою формою втілення первісних функцій суб'єктів обрядової дії. А оскільки християнське свято Різдва припало на період язичницьких святкувань нового сонячного року, то, за припущеннями вчених, відбулося ототожнення народження Христа й народження Сонця [10, с. 272; 11, с. 15]. Таким чином, *новина*, з якою йдуть колядники до господаря, у язичницькій традиції стосувалася появи нового сонця.

На позначення ватаги колядників у досліджуваних текстах досить часто уживається назва *сімсот молодців*. *Сімсот молодців* у колядкових «текстах шляху» *блукать (блудять)*, є *блюдцями*, тобто сприймаються теж як *гості* – немісцеві, захожі, чужі люди: «*Іа у лісі, у лісі, іа у медоборі, / Блудили блудці, сімсот молодців / Приблудили си ид цему двору...*» [6, I, с. 19]. Ідею чужинців-гостей утілює також образ *дев'ять купців, хлопців*

молодців: «Вой забарив си місяць у крузі, / Місяць у крузі, гість у дорозі. / Ой ішло ж тудов ба й дев'ять купців, / Бай дев'ять купців, хлопців-молодців. / Ой питали си та й десятого, / Отсега тазди та й і гречного...» [7, с. 93]. Доречно згадати зауваження І. Огієнка щодо купців, які «на початку, як чужинці, були також у нас гостями, звідки й стародавня назва їх «гость», а биті дороги, якими їздили вони, «гостинець» [10, с. 351]. Зауважимо, якщо число *сімсот* у досліджуваних текстах позначає гіперболізовану кількість, то *дев'ять* – велику, однак цілком реальну чисельність учасників обрядового гурту (зазвичай ватага колядників налічувала до 12 осіб) [23, с. 21].

Лексема **вибірці**, що також уживається на позначення колядників, на нашу думку, безпосередньо пов'язана з обрядовими реаліями: охочих долучитися до ключового річного обряду було досить, і «кожний хотів би перед вести, бути *вибірцею* (вибраним), бо се велика честь» [23, с. 20]. *Вибірця* – це назва керівної обрядової ролі в таборі колядників; на неї обирався поважний господар, що мав стежити за виконанням ритуалу [22, с. 86]. **Вибірці** – значить головні, добірні колядники, а отже, результат обряду буде найкращим: «*Ой ми вибірці, славні завидці, / Ой тутки собі позбереємо, / Ой славні газди тай кледнички. / Ой звидси ми си йа розийдемо / В високі гори, у рускі села*» [6, I, с. XIX]. Варто окремо пояснити, що *завидця* (Пережий, Береза) – це головний у ватазі, той, хто добирає колядників і керує обрядовим хором [18, с. 609]. Він, так само, як і *вбірця*, очевидно, мав особливу пошану серед громади. Отже, на нашу думку, назва *завидці* теж слугує для підкреслення добірності й гарних якостей обрядового гурту.

Дуже рідко номінації колядницької ватаги містять указівку на певну недосвідченість, недосконалість виконавців обряду: *дружина не 'свіченая* [7, с. 480], *дружина... на колядоньку неученая* [7, с. 480]. Проте такі характеристики вживаються лише з етикетним вибаченням колядників: «*Гречний паночку, гречний паночку. / Нам би не треба ся дивувати, / Що ми не вміли колядувати: / Наша дружина все збираная, / На колядоньку неученая. / Ой як ми ся, ой виучимо, / Не так ми собі защебечемо...*» [7, с. 480].

Лексеми **молодці, люди (людкове)** у поєднанні з прикметником **добрі** є усталеними формами звертання в українській фольклорній традиції і мають абстрактну семантику [2, с. 23]. Однак, за нашими спостереженнями, номінація *молодці*, уживана в колядкових текстах, не завжди є формальним найменуванням. Зауважимо, що значення лексеми *молодець* – «молода неодружена людина; парубок» [15, с. 785]. У досліджуваних текстах колядники часто іменуються *молодцями, молодими*: «*Приходь, приходь сам Бог на сьой двір, / Зо всіма святими, з нами молодими...*» [6, I, с. 4]. Проте нашу увагу привернули такі рідко вживані номінації колядницького гурту, як *старіи люде, стариків громада*: «*По мостах, мостах, по золотеньких / Ой ходять по них все колядники, / Все колядники, а все братчички, А все братчички старіи люде*» [8, II, с. 24]; «*А в Романівці, в славному городі / Зібралася рада — стариків громада, / А друзая рада — молодців громада...*» [7, с. 171]. Згідно з обрядовою традицією, ватаги колядників складалися як із парубків, так і з дорослих чоловіків, авторитетних господарів. Тому, можливо, у досліджуваних текстах відбито дуже давню обрядову реалію. Так, за твердженням Ю. Федьковича, у дохристиянські часи під час святкування народження сонця «жерці (священники бога Лада (бога Сонця – прим.) ходили з легінями (парубками) і з образом дикої кози хата від хати, співаючи пісень Ко-Ладу» [18, с. 606]. Отже, можемо припустити, що *старіи люде, стариків громада* – суб'єкти обрядової дії з особливим статусом, дуже шановані, старійшини роду.

Для цілісного осягнення образу колядників у «текстах шляху» важливо звернути увагу на основний атрибут суб'єкта дії – *золоті (мідяні) човни та срібні весельця*, що є засобом ритуального пересування. За допомогою них колядники долають водний рубіж між чужим та своїм світом: «*Ішли молодці рано з церквіці / Та й стали собі раду радити... / Ой скуймо, браття, золотий човен, / Золотий човен та й срібні весла / Та пустимося а в край Дуная, / Бо там чуємо доброго пана*» [7, с. 178]. Зауважимо, що *золотий* і *срібний* – одні з продуктивних означень у колядкових текстах, разом із рідше вживаним епітетом *мідний* утворюють єдиний синонімічний ряд і часто є взаємозамінними. Як відомо, «золото та срібло (рідше мідь) символізують багатство, завдяки своєму кольору та блиску співвідносяться зі світлом, небесними світилами, вищим божественним началом, часто стають атрибутами Бога, Богородиці та святих» [14, III, с. 245]. Нагадаємо, що суб'єкти обрядової дії виступають у функції сакральних істот, *чужих*, незважаючи на те, яку ідею втілюють: візит предків чи прихід посланців від Бога. *Свій*, обжитий та освоєний, простір обов'язково відділений від *чужого* кордоном, який мають подолати ритуальні гості. У колядкових текстах шляху він переважно водний, символічний: «*Чи дома, дома, господареньку? / Господареньку, чомь Иваньку? Кажуть служеньки, що є вонь дома: / Сберемся, браття, ходьм до него... / Покуєм собь золоті човна, / Золоты човна, сребны весельци. / Ударили ж човна по подь парканы, / Що ся парканы ба й поздригали, / Що имь вершечки ба й поспадали*» [6, III, с. 8]. Зауважимо, що, за нашими спостереженнями, образ *золотого/мідного човна* зі *срібними весельцями* стає універсальним маркером переміщення, зміни в колядкових текстах. Наприклад, у піснях для дівчини/парубка – це символ переходу від статусу незаміжньої/неодруженого до подружнього життя: «*Пливе човен золотенький. / В тім човнику красна Євуненька / Плине, пише листи до милого*» [7, с. 416–417].

Висновки. Отже, усебічна характеристика образу суб'єктів обрядової дії у колядкових «текстах шляху» дає змогу виявити міцний взаємозв'язок між семіосферою календарного свята та поетикою календарно-обрядової пісні, простежити глибинні архаїчні смисли колядування як важливого обхідного ритуалу. Номінації на позначення колядників та їх атрибутів виражають суто позитивну оцінку й вказують на сакральний статус суб'єктів обрядової дії, репрезентують історично зумовлену динаміку ритуальної функційності колядницького гурту.

Проведене дослідження намічає перспективи подальшого аналізу особливостей образної структури українських календарних пісень з урахуванням екстралінгвального плану обряду.

Література:

1. Виноградова Л. Зимняя календарная поэзия западных и восточных славян. *Генезис и типология колядования*. Москва : Наука, 1982. 254 с.
2. Гриценко О. Текстотвірні та стилістичні функції етикетної лексики і фразеології в мові українського пісенного фольклору : монографія. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. 237 с.
3. Давидюк В. Вибрані лекції з українського фольклору : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Луцьк : Твердиня, 2014. 444 с.
4. Данилюк Н. Поетичне слово в українській народній пісні : монографія. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. 511 с.
5. Етимологічний словник української мови: у 7 т. / голов. ред. О.С. Мельничук. Київ : Наукова думка, 2012. Т. 1. У–Я. 566 с.
6. Колядки і щедрівки / упоряд. Гнатюк В. Львів : друк. Наукового т-ва ім. Шевченка, 1914. Т. 1. 269 с. Т. 2. 379 с.
7. Колядки та щедрівки. Зимові обрядова поезія / за заг. ред. О.І. Дея. Київ : Наукова думка, 1965. 804 с.
8. Народные песни Галицкой и Угорской Руси: Ч. 1–4. / собранные Я. Головацким. Москва : Изд-во Имп. Общ-ва Истории и Древн. Росс. при Моск. ун-те, 1878. Ч. 2. 176 с. Ч. 3. 556 с.
9. Невская Л. Семантика дороги и смежных представлений в погребальном обряде. *Семантика текста*. Москва, 1980. С. 228–230.
10. Огієнко І. Дохристиянські вірування українського народу : монографія. Київ : Обереги, 1992. 424 с.
11. Петренко О. Вербалізація сакральності в українських колядках : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова». Одеса : Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, 2011. 22 с.
12. Петров В. Український фольклор. Заговори, голосіння, обрядовий фольклор народно-календарного циклу. Мюнхен : Український Вільний Університет, 1947. 142 с.
13. Сборник материалов по малорусскому фольклору (Чернигов., Волын., Полтав. и некоторых других губ.) / собр. А.Н. Малинка. Чернигов : Тип. Губ. Земства, 1902. С. 9–169.
14. Славянские древности: этнолингвистический словарь. В 5 т. / Т.А. Агапкина и др. ; отв. ред. Н.И. Толстой. Москва : Международные отношения. Т. 1 . А–Г. 1995. 584 с. Т. 3.К (Круг) – П (Перепелка). 2004. 699 с. Т. 4 : П (Переправа через воду). – С (Сито). 2009. 556 с.
15. Словник української мови: в 11 т. / ред. колег. І.К. Білодід (голова) та ін. Київ : Наук. думка, 1970–1980. Т. 4. І–М. 1973. 840 с.
16. Сокіл Г. Обхідні календарно-обрядові пісні українців: структурно-семантичний та естетичний аспекти : монографія. Львів : б. в., 2004. 265 с.
17. Толстая С. Образ мира в тексте и ритуале. Москва : Русский фонд содействия образованию и науке, 2015. 528 с.
18. Федькович О. Поезії / з першодруків і автографів. Львів : друк. Наук. Т-ва ім. Шевченка, 1902. 806 с.
19. Філон М. Колядкові «тексти шляху»: ритуал – текст – міф. *Вісник Харківського університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Філологія»*. 2002. Вип. 34. *Актуальні питання сучасної філології*. С. 222–237.
20. Філон М. Міфологема «гайное паня» в українських колядках. *Вісник Харківського університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Філологія»*. 1999. Вип. 538. С. 42–51.
21. Чубинский П. Материалы и исследования этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край. Санкт-Петербург : Тип. Безобразова, 1872–1878. Т. 3. Народный дневник. 1872. 488 с.
22. Шекерик-Доніків П. Рік у віруваннях гуцулів. Верховина : «Гуцульщина», 2009. 352 с.
23. Шухевич В. Гуцульщина. Ч. 4. Львів : НТШ у Львові, 1904. 302 с.
24. Элиаде Мирча. Космос и история. Москва : Прогресс, 1987. 312 с.
25. Этнографические материалы, собранные въ Черниговской и сосѣднихъ съ ней губерніяхъ. У 3 т. / Сост. Б.Д. Гринченко. Черниговъ : Тип. Губ. Земства, 1899. Т. 3. Пѣсни. 704 с.

References:

1. Vinogradova L. (1982). Zimnyaya kalendarnaya poeziya zapadnyih i vostochnyih slavyan. Genesis i tipologiya kolyadovaniya. [Winter calendar poetry of the western and eastern Slavs. Genesis and typology of caroling.] Moskva : Nauka, 254 [in Russian].
2. Hrytsenko O. (2016). Tekstotvirni ta stylistychni funktsii etyketnoi leksyky i frazeolohii v movi ukrainskoho pisennoho folklore [Textual and stylistic functions of etiquette vocabulary and phraseology in the language of Ukrainian song folklore] : monohrafiia. Zaporizhzhia : ZNU. 237 [in Ukrainian].
3. Davydiuk V. (2014). Vybrani leksii z ukrainskoho folkloru : navchalnyi posibnyk dlia studentiv vyshchych navchalnykh zakladiv [Selected lectures on Ukrainian folklore: a textbook for students of higher educational institutions] . Lutsk : Tverdnyia. 444 [in Ukrainian].
4. Danyliuk N. (2010). Poetychne slovo v ukrainskii narodnii pisni [Poetic word in the Ukrainian folk song] : monohrafiia. Lutsk : Volyn. nats. un-t im. Lesi Ukrainky. 511 [in Ukrainian].
5. Etymolohichnyi slovnyk ukrainskoi movy [Etymological Dictionary of the Ukrainian Language] : u 7 t. / holov. red. O.S. Melnychuk. Kyiv : Naukova dumka, 2012. T. 1. U–Ia. 566 [in Ukrainian].
6. Koliadky i shchedrivky [Christmas carols] / uporiad. Hnatiuk V. Lviv : dрук. Naukovoho t-va im. Shevchenka, 1914. T. 1. 269 s. T. 2. 379 [in Ukrainian].
7. Koliadky ta shchedrivky. Zymova obriadova poeziia [Christmas carols. Winter ritual poetry] / za zah. red. O.I. Deia. Kyiv : Naukova dumka, 1965. 804 [in Ukrainian].
8. Narodnye pesni Galitskoy i Ugorskoy Rusi [Folk songs of Galician and Ugrian Rus] : Ch. 1–4. / sobrannyye Ya. Golovatskim. Moskva : Izd-vo Imp. Obsch-va Istorii i Drevn. Ross. pri Mosk. un-te, 1878. Ch. 2. 176 s. Ch. 3. 556 [in Russian].

9. Nevskaya L. (1980). Semantika dorogi i smezhnyih predstavleniy v pogrebalnom obryade. Semantika teksta. [The semantics of the road and related representations in the funeral rite. Text semantics.] Moskva. 228–230. [in Russian].
10. Ohiienko I. (1992). Dokhrystyianski viruvannia ukrainskoho narodu [Pre-Christian beliefs of the Ukrainian people] : monohrafiia. Kyiv : Oberehy. 424 [in Ukrainian].
11. Petrenko O. (2011). Verbalizatsiia sakralnosti v ukrainskykh koliadkakh [Verbalization of sacredness in Ukrainian carols] : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.01 «Ukrainska mova». Odesa : Odeskyi natsionalnyi universytet imeni I.I. Mechnykova, 22 [in Ukrainian].
12. Petrov V. (1947). Ukrainskyi folklor. Zahovory, holosinnia, obriadovi folklor narodno-kalendarskoho tsykliu. [Ukrainian folklore. Speak, lamentation, ceremonial folklore of the national-calendar cycle] Miunkhen : Ukrainskyi Vilnyi Universytet. 142 [in Ukrainian].
13. Sbornik materialov po maloruskomu folkloru (Chernigov., Volyin., Poltav. i nekotorykh drugih gub.) / sobr. A.N. Malinka. (1902). Chernigov : Tip. Gub. Zemstva. 9–169 [in Ukrainian].
14. Slavyanskie drevnosti: etnolingvisticheskiy slovar [Slavic antiquities: ethnolinguistic dictionary]. V 5 t. / T.A. Agapkina i dr. ; otv. red. N.I. Tolstoy. Moskva : Mezhdunarodnyie otnosheniya. T. 1 . A–G. 1995. 584 s. T. 3.K (Krug) – P (Perepelka). 2004. 699 s. T. 4 : P (Pereprava cherez vodu). – S (Sito). (2009). 556 [in Ukrainian].
15. Slovnyk ukrainskoi movy: v 11 t. [Dictionary of the Ukrainian language] / red. koleh. I.K. Bilodid (holova) ta in. Kyiv : Nauk. dumka, 1970–1980. T. 4. I–M. (1973). 840 [in Ukrainian].
16. Sokil H. (2004). Obkhidni kalendarsko-obriadovi pisni ukraintsev: strukturno-semantichni ta estetychni aspekty [Bypass calendar-ritual songs of Ukrainians: structural-semantic and aesthetic aspects : monohrafiia. Lviv : b. v. 265 [in Ukrainian].
17. Tolstaya S. (2015). Obraz mira v tekste i rituale [The image of the world in the text and ritual]. Moskva : Russkiy fond sodeystviya obrazovaniyu i nauke. 528 [in Russian].
18. Fedkovych O. (1902). Poezii [Poetry] / z pershodrukiv i avtohrافiv. Lviv : druk. Nauk. T-va im. Shevchenka. 806 [in Ukrainian].
19. Filon M. (2002). Koliadkovi «teksty shliakhu»: rytual – tekst – mif. [Carol "texts of the way": ritual - text - myth.] Visnyk Kharkivskoho universytetu imeni V.N. Karazina. Serii «Filolohiia». Vyp. 34. Aktualni pytannia suchasnoi filolohii. 222–237 [in Ukrainian].
20. Filon M. (1999). Mifolohema «hainoie pania v ukrainskykh koliadkakh. [The mythologeme "hainoie pania" in Ukrainian carols] Visnyk Kharkivskoho universytetu imeni V.N. Karazina. Serii «Filolohiia». Vyp. 538. 42–51 [in Ukrainian].
21. Chubinskiy P. (1872). Materialy i issledovaniya etnograficheskoy statisticheskoy ekspeditsii v Zapadno-Russkiy kray. [Materials and research of the ethnographic-statistical expedition in the West-Russian region.]. Sankt-Peterburg : Tip. Bezobrazova, 1872–1878. T. 3. Narodnyy dnevnik. 488 [in Russian].
22. Shekeryk-Donykiv P. (2009). Rik u viruvanniakh hutsuliv. Verkhovyna [A year in the beliefs of Hutsuls. Highland] : «Hutsulshchyna». 352 [in Ukrainian].
23. Shukhevych V. (1904). Hutsulshchyna. Ch. 4. Lviv : NTSh u Lvovi, 302 [in Ukrainian].
24. Eliade Mircha. (1987). Kosmos i istoriya. [Space and history] Moskva : Progress, 312 [in Russian].
25. Этнографические материалы, собранные въ Чернуховской у сѣднукъ съ неі huberniiaкхъ. U 3 t. / Sost. B.D. Hrynchenko. Chernyov : Typ. Hub. Zemstva, 1899. T. 3. P’sny. 704 [in Ukrainian].

Анотація

O. ЧОРНА. СУБ’ЄКТ ОБРЯДОВОЇ ДІЇ В КОЛЯДКОВИХ «ТЕКСТАХ ШЛЯХУ»

У статті розглянуто образ суб’єктів дії на матеріалі колядкових «текстів шляху» з урахуванням семіосфери новорічних свят. З’ясовано особливості номінацій колядників, а також назв на позначення їхніх атрибутів та обрядових інтенцій.

Досліджено семантику, функційну спрямованість, ритуальні та міфопоетичні витоки зафіксованих лексем та лексичних сполучень. Визначено, що аналізовані номінації виражають суто позитивну оцінку й вказують на сакральний статус суб’єктів обрядової дії, репрезентують історично зумовлену динаміку ритуальної функційності колядницького гурту.

Ключові слова: колядкові «тексти шляху», семіосфера новорічних свят, суб’єкт обрядової дії, колядники, номінація, епітет.

Summary

O. CHORNA. THE SUBJECT OF RITUAL ACTION IN THE CHRISTMAS CAROLS “TEXTS OF THE PATH”

Considerable attention to the study of specific Ukrainian folk oral literature, observed recently led to the need for linguistic exploration of calendar ritual songs, because they most clearly record the echoes of the past and at the same time fix the peculiar changes caused by modern civilization processes. In this connection, the linguistic analysis of the archaic texts of folk literature, in particular the carolytic “texts of the path”, is of great relevance. These songs are directly related to the ritual of caroling and in poetic form reflect the key stages of the ritual action.

The image of the carol singers as subjects of ritual action is of particular importance in the texts studied. A comprehensive analysis of the nominations for the designation of the performers of the ritual can reveal a strong mutual relationship

between the semiosphere of the calendar holiday, the structure of the ritual and the poetics of the calendar ritual song, to trace the deep archaic meanings of caroling as an important visitatorial ritual.

The article deals with the names on the designation of the image of the carol singers, their attributes and ceremonial intentions. The semantics, functional orientation, ritual and mythopoetic origins of fixed lexemes and lexical combinations are investigated. It is determined that the analyzed nominations express a purely positive evaluation of the subjects of the ritual action and indicate their sacred status.

The dynamics of folk notions about the ritual functionality of the groups of carol singers is traced: from the staging of the arrival of ancestors to the embodiment of the image of the servants of God, who spread the good news of the birth of the Son of God. This is due to the contamination of pagan and Christian religious beliefs.

The analysis involves material from ethnographic sources, because the specific features of the New Year ritual are reflected in the poetic structure of the analyzed works, affecting the semantics of key images.

At the end of the article the results of the conducted research were summed up, prospects of further exploration in this direction were determined.

Key words: Christmas carols “texts of the path”, semiosphere of New Year holidays, subject of ritual action, carol singers, nomination, epithet.